

Dr Mály István.

„48“-AS ORVOSI JUBILEUM.

Kolozsvár szabad kir. város tiszteletbeli főorvosa és népszerű polgára Mály István dr., a kolozsvári függetlenségi és 48-as párt kiérdemült elnöke, közcélra való adományozás útján egy unikum-számba menő kiváló becsü könyvóriást tett közkincsesé.

Ebből az alkalomból bejárta a sajtót a hír, hogy Mály István dr. egy valóságos könyv-mammutot, illetve

olyan kolosszális méretű tudományos művet ajándékozott a Mátyás-házi muzeumnak, hogy már csak rendkívüli dimenzióinál (1 m. 80 cm. hosszú és 65 cm. széles) fogva is bármely nyilvános könyvtár fejedelmi polczára is igényt tarthat.

Ez a felette ritka könyvpéldány Albinus Bernát Szigfrid, a leydeni egyetem világhírű orvostanárának és kora legnagyobb anatomusának (1697—1770) ma is keresett örökbecsű főmunkája, melyet „Tabulae Sceleti et Musculorum corporis humani“ (Leyden, 1747.) czimen jegyzett be az utókor a halhatatlanság lajstromába. Sokan azt kérdehetnék, hogy mit is keresett ez a nagy szellemi kincs egy egyszerű gyakorló orvos magán könyvtárában?

Bizonyára kevesen tudhatják, hogy mikor Mály dr., mint kezdő fiatal orvos ezelőtt 48 évvel Kolozvárra költözött, mindjárt kezdetben egy az összehasonlító boncztan köréből tartott eredeti és új fölfogású szakfelolvasásával olyan nagy hatást ért el, hogy Baritz dr., Erdély akkori országos protomedikusa ott nyomban házi orvosának kérte föl a tudós előadót.

Majd a Pfenningsdorf-féle pörben általa nagy orvosi szakértelemmel készített és a fölmentő ítélethozatalra döntő befolyású védőirat a tifusz és tüdőlob különösen sikeres gyógykezelése folytán kiterjedt előkelő praxisa, élet-, boncz- és állattani tanulmányai s megfigyelései, s közzétett orvosi szakdolgozatai méltán igazolhatták azt a föltevést, hogy a fölállítandó új tudományegyetem egyik orvosi tanszékére Mály István dr. hivatik meg. Ez azonban nem teljesült, minek okát némelyek a Mály dr. erős szélsőbali magatartásának tulajdonították.

De hogy nem minden alap és jogczím nélkül kandidálta őt a közvélemény professzornak, csalhatatlan bizonyíték arra az Albin-féle anatómiai atlasz, mert a ki ilyen műveket tartott a könyvtárában, az bizonyára diszére válhatott volna az egyetemi katedrának is.

Azonban visszatérve a nagylelkű ajándék történetére, a közérdekű eset előzményei a következők: t. i. Mály dr., a kiváló és páratlan latin szónok 1900-ban ünnepelte ezredik pohárköszöntőjének különleges évfordulóját, a mi-

kor is egyik tisztelője azzal gratulált neki, hogy vajha mielőbb még egy hasonló speciális jubileumot ülné.

Erre akkor a klasszikus műveltségű orvos tréfás latin főhászkodással így felelt:

„Jubilaem unicum,
Revivisce nobiscum!“ *)

És ime négy év leforgása mulva a valóban példátlan évforduló most bekövetkezett.

Tudvalevőleg Mály István dr., a Szt-József-finövelde csak imént nyugalomba vonult főorvosa, ki egyúttal az erdélyrészi gyakorló orvosi kar egyik legtekintélyesebb nesztora, mint afféle vérbeli 48-as politikai hitvallású ember, most f. évi márczius hóban töltötte be kolozsvári orvosgyakorlatának 48-ik évét.

S lám visszaemlékezett a 4 év előtti félig-meddig fogadásnak is beillett párbeszédre és kiapadhatatlan humorának megnyilvánulásaképpen „48“-as orvosi jubileuma emlékére, mint a hogy ő tréfásan megjegyezte, könyvtára egyik legértékesebb unikumát, melynek 35 éven át volt irigylésreméltó tulajdonosa, közcélra ajándékozta. Az embernagyságú, remek művészettel megrajzolt 11 darab metszetből álló nagybecsű anatómiai atlasz hozzávetőleges értéke az adományozó szerint is legalább 200 koronára tehető.

Tehát az exotikus jubileum a szó szoros értelmében beütött és unikumává vált. Kivánjuk azonban, hogy két év múltán, azaz orvossá váló fölavattatásának félszázados fordulóján (t. i. 1906. febr. 10-én) is teljes testi és szellemi erőben s friss egészséggel érje meg szintén nem mindennapi legközelebbi örömnépét.

Ennek az őszinte óhajunknak annál nagyobb örömmel adunk ezúttal is kifejezést, mert Mály István dr., mint Szamosújvár érdemes szülötte egyúttal a hazai örömenység soraiban is kiváló helyet foglal el s az „Armenia“ jeles munkatársa.

Hamisítatlan pátriárkális érzelmekkel ragaszkodik az ősi örmény hagyományokhoz, szeretettel támogatott egész

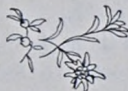
*) Óh egyedül álló évforduló,
Eledj újra velünk!

életén át minden ily irányban indult irodalmi és emberbaráti, egyházi és kegyeletszülte mozgalmat.

Szívvel-lélekkel valóságos hazafias példányképe és megtestesülése ő a mintaszerű magyar-örménynek hittell, szóval, tollal és tettel egyaránt.

Sád dárinér! (Ad multos annos!). Azonban addig is, míg 50 éves doktori jubileuma elérkeznék, arra kérjük Mály István dr.-t, mint Simay Gergely mellett dolgozó-társaink második szeniorját, hogy változatos és érdekes epizódokban, tréfás adomákban és szellemes ötletekben gazdag életeseeményeit — mintha egy-egy levelet írna — sorozatonként folyóiratunkban leírni sziveskedjék. — Éljen!

SZ. K.

FELTÁMADÁS ÜNNEPE.

— Akrostikon. —

*H*álatelten zengjünk dicsőnéket.

*U*ra föltámadott a természet!

*Sz*ép a kikelet: rügyeznek a fák.

*V*ioszatértek a csicsergő fecskek.

*É*letre keltek a kis ibolyák;

*T*éged dicsér minden oh Istenség!

KRÍTSA RÓZA.

AZ ERDÉLYI ÖRMÉNYEK STATISZTIKÁJA.

Az „Oszták Magyar Monárchia írásban és képen“ című munka XX. (erdélyi) kötete az általános bevezető részben mintegy hat ezerre teszi az erdélyi örmények létszámát (lásd a 17. lapon). — Azonban ezt a részletes tárgyalás menetén Molnár Antal dr. „Szamosújvár és az örmények“ című általa írt fejezetben a czáfolat látszatát kikerülni óhajtván, így igazítja helyre: „Az országban jelenleg élő örmények, kiknek száma az újabb statisztikai adatok szerint meghaladja a 12000-et, Ániból származnak, az egykori Bagratida örmény királyi ház székvárosából“ — (lásd a 234. lapon). A hazai örmény demográfiai viszonyokat és a nálunk mintegy 400 örmény családnév változatait alaposan ismerő Molnár Antal dr., Szamosújvár akkori orsz. képviselője 1900. okt. 31-én hozzám intézett levelében, tehát fenti cikkének kinyomatása előtt azt írta, hogy az ő véleménye szerint is az örmények száma Erdélyben meghaladja a tízezeret.

„Sajnos, úgymond Molnár, a központi statisztikai hivatal adatainak a súlyát hivatalos, a szerkesztőség által döntő hitelességüeknek és irányadóknak tekintett adatokkal egyenlő értékű hivatalos támpontokkal megdönteni nem állott modomban“.

Megjegyzendő, hogy mikor én e kérdésben a fentemlített tisztelt szerkesztőség elé éppen az azóta megboldogult munkatárs, Molnár utján egy eláborátumot terjesztettem: a bevezető fejezet már ki volt nyomtatva. — „Amennyi ez irányban tehető, folytatja Molnár, benne lesz abban a cikkben, melyet Szamosújvárról és az erdélyi örményekről az O. M. Monárchiá-ba magam írtam.

Ezt a cikket is az egész munka beosztásánál fogva a lehető legrövidebbre, félvnyi nyomtatott szövegre voltam kénytelen szorítani.“ — (Ez 8 oldalnak felel meg, míg az oszták örményekkel 35 oldal foglalalkozik.) A örmények statisztikája nálunk természetesen csak hozzátevéleges lehet, de hogy annyira alászállott, illetve kipusztult volna az 1672-ben beköltözött 3000 család, holott megfelelő

arányban szaporodnia kellett volna — egyenesen elképzelhetetlen.

Se kivándorlás, se nagyobbfokú halandóság szerepet nem játszott, legfőlebb az elszóródás vehető tekintetbe.

Az 1890-iki népszámlálás 3523 örmény anyanyelvű egyént állapított meg, míg a legutóbbi országos összeírás-kor egy az örményeket igazságtalanul érintő hirlapi támadás azt eredményezte, hogy a magukat tüntetőleg magyar anyanyelvű örmény katolikusoknak bejegyzett örményeket — az örmény kath. rovat hiányában — egyszerűen besorozták a görög kath. rovatba. — Ezt egy fővárosi hírlap annak idején meg is rította. — A armenocatholicus illetve armenisch-katholisch rovatot más országok statisztikája, pl. Ausztria is elfogadta. De a magyar közjog és egyházi törvényeink is latin-, görög- és örmény-szertartású katolikusokat ismernek s így azok különállása a statisztikában is jogsult.

Amde annak ellenére, hogy nálunk az örmény kath. jelleg egy egészen specziális fogalomnak felel meg, az mégis a görög kath. rovatba olvasztatott be. Ez szerintem a magyar oltárnyelv eshetősége szempontjából sem indokolható, mert az örményekre nézve sérelmes azért is, mivel ők felekezetiileg külön állanak (t. i. örmény katolikusok), egyházszerzetileg ez időszerint róm. kath. püspök alá tartoznak, a közsokás pedig tudtommal őket sohasem nevezi görög kath.-oknak, mert pl. azok az örmények, a kik sajátítású, tehát örmény pap és templom hiányában, nem örmény plebánia területén élnek: a latin szertartás szabványait követik; igaz, hogy ezáltal nem vesztették el azt az alkalom adtán föléledő jogot, hogy akár unokáikban is őseik örmény rítusára visszatérhessenek, ha teszem föl újra örmény plebánia területére költöznek, vagy ha valahol netán időközben olyan keletkeznek. — Amde az örményeknek, mint olyanoknak a hazai statisztikában való említett kedvezőtlen elbánása, jóformán mintegy törlése, megszüntetheti-e magát az örményiséget is?

Bizonyára nem.

Kövéry László 1842-beli „Erdély statisztikája“ czimü, igaz hogy régi, de azért ma is becses művében így ír: „Minthogy alig van falu, hol örmény ne lakják, városainkban pedig a kereskedők belőlük telnek, számukat bátran tehetni 10000-re“. — Ez a helyzet ma legfeljebb annyiban változott, hogy az örmény kereskedők sajnosan ritkuló sorai közé más elem is kezd mind jobban beékelődni.

Igaz, hogy azóta sokan, mint földbirtokosok, átköltöztek az anyaországba, de a rendes szaporulat bizonyos $\frac{1}{10}$ -a egyúttal elfoglalta az 1848 óta az örmények előtt is megnyílt összes értelmiségi és társadalmi pályákat és pláne Erdélyben, az egyházi és katonai hivatalokat nem is említve, ma már nincs is olyan polgári állás a polgármestertől vagy táblabirótól a vasúti felvigyázóig vagy levélhordóig, hol az örményekkel ne találkozhatnánk.

Turista létemre sok vidéket bejártam, sok községben megfordultam és bár nem keresve lépten-nyomon örmény bérlőkkel, szatócsokkal, iparosokkal, gyümölcstenyésztőkkel, kupeczekkel, mészárosokkal, uradalmi alkalmazottakkal, gazdasszonyokkal, varrónőkkel, marhahizlalókkal, vendéglősökkel, házmesterekkel, lovászokkal stb. találkoztam, mert a kinek jó szeme van, ezer közül is megismerni véli a faji típust s aztán utána kérdezősködve, kutatása többnyire helyes nyomra vezet.

Persze mindenekelőtt ismernie kell az illetőnek az örmény családneveket egytől-egyig mindenféle alakulataikban.

Csak Kolozsvárt közel ezer lélekszámot tesz ki az örménység; hol van Marosvásárhely, Brassó, Torda, Szilágysomlyó, Zilah, Dés, Besztercze, Kézdivásárhely, Sepsí-Szt.-György, Csikszereda és a többi városok egytől-egyig tekintélyes örmény lakossága? nem is szólva készakarva az ismert örmény városok telepeiről.

Hiszen pl. csak a Majláth püspök főpásztori körútjait megfigyelve alig szokott falú lenni, hol vagy az egyházigondnok, vagy a templomi énekesnő vagy a vendéglátó gazda örmény ne lett volna.

Ha végig tekintünk az erdélyi jótékonyczélu mozgalmak, adakozások, gyűjtések szereplőin, csaknem minden tizedik név örmény.

Gyergyó-Szt.-Miklós egész környékét még a kisebb községekben is, számos jómodú örmény család lakja s főként a Székely-földön a kereskedelmi piacot jobbra még mindig ők uralják. Már most azt kérdem, hogy még felületes szemlétő is elképzelheti-e, hogy 6000 ember Erdélyben, számarányához mérten, ilyen messze túlterjedő anyagi és erkölcsi erőt tudjon kifejteni?

Vagy talán az a tömérdek sok magyar nevű, magyar anyanyelvű, örmény pap és templom hiányában, a latin rítus szerint élő örmény család megszűnt volna örmény lenni?

Bizonyára nem, mert a ki azokat örményekül keresi fel, meggyőződhetik róla, hogy ápolják az örmény hagyományokat, megbecsülik az ősi ereklýeket, örmény konyhát tartanak és megünneplik Világosító-Szt-Gergely napját.

A ki pedig ismeri az örmény fiziognomiát, az föl ismeri arczvonásaikon a sajátos keleti jelleget. Semmiféle újabb hivatalos kimutatás itt sem irányadó, sem döntő nem lehet, hanem a viszonyokat tanulmányozók és az elterjedés mértékét személyesen kutatók észleleteiből, a rendelkezésünkre álló régebbi adatok hozzávetőleges összehasonlításából és teljesen elfogulatlan következtetésekből lehetünk képesek az erdélyi örménység létszámát úgy a hogy megállapítani.

Hiszen tudja-e, a ki nem foglalkozik vele, hogy pl. a Vertán-ból Sármeezei-re, a Marosán-ból Törös-re, a Donovák-ból Dalmái-ra stb. újabban átváltoztatott örmény családnevek viselői hányan lehetnek? Ilyenek a Zolnaiak, Marosfik, Návaiak, Sárosiak stb. — A legutóbbi népszámlálás hivatalos rovatai csaknem nyomtalanul a magyarságba olvasztották a hazai örménységet, — már pedig csekély véleményem szerint sokkal nagyobb erkölcsi haszon tisztán magyar nemzetpolitikai szempontból is, ha az országban egyetlen, kifogástalanul magyar érzelmű

népfaj a statisztikában hivatalosan is megmarad örménynek.

Hiszen még az a sok nem örményhez férjhez ment nő sem tagadhatja meg a leszármazását.

A mikor Czörnig 1846-ban kiadott etnografiájában a magyarországi és erdélyi örményeket 12000 főre becsüli, ma sem fogadható el, sőt indokolatlan azok létszámapadását Erdélyben hatezerre alászállítani. Mert a szabadságharcz után megindult királyhágón inneni áttelepedés nem volt olyan mérvű, hogy a veszteség akkora lett volna, hiszen legfőlebb 200 családról lehet szó, mit az új nemzedék saját, ha nem is éppen tulságosnak mondható szaporulatával kiegyenlítettett, sőt felül is mult. — Részemről meg vagyok győződve, hogy a tulajdonképpeni Magyarországon élő, bizonyára szintén több ezernyi örménytől eltekintve, az erdélyi örménység nem hogy hatezernyi lélekszámnak felelne meg, hanem azt bátran meg lehetne kétszerezni, vagy ha nagyon szeretjük a kerekszámot és kevesebbet akarunk kockáztatni, akkor is legalább 10000-re tehetjük. Ha pl. az oláh falvakon kényszerűségből nálán görög rítus szerint élő örmények nem veszítik el örmény-kath. jellegüket és nem tekinthetők a görög egyházba, tehát a román nemzetiségbe bekebelezetteknek, akként örmény lelkész és templom hiányában a latin rítus szerint élő örmény hivek is megmaradtak annak a fajnak a gyermekei, melynek követésre méltó példája éppen abban csucosodik ki, hogy azért magyarabb a magyarnál is, mert olyan magyar, a mely egyszerűs mind örmény.

Maga az örmény közvélemény a „náció“ számát közel húsz ezerre becsüli Szt.-István koronája területén, természetesen Fiumét, Horvát-Szlavonországot, Boszniát, Hercegovinát és Dalmáciát is beleértve, — (Az ausztriai örmények száma 5000, melynek $\frac{1}{3}$ része örm. keleti vallású.) Már most vegyük hozzá a bulgáriai, szerbiai és romániai mintegy szintén 20—25 ezernyi örménységet (hiszen a legutóbbi népszámlálás egyedül Bulgáriában 14 ezer örmény anyanyelvű egyént mutat ki), s akkor a

magyar birodalom és a Balkán örménysége megközelíthetőleg előttünk áll.

Ezt a nagy területen élő és megfelelő bölcs vezetés mellett különösen kereskedelmi téren értékesíthető elemet a Keletre tekintő magyar imperiális kiviteli politikának kellene fölkarolnia.

Hiszen pl. ezt a nagy czélt szolgálná első sorban az a hazai örmény püspöki székhely, mely mint a Szentszék apostoli vikáriátusa a magyar és a balkáni örménységet magyar székhelyről, magyar befolyás alatt és a magyar érdekeknek megfelelően kormányozná úgy a lelkiekben, mint az ezekről elválaszthatatlan sokféle egyházi, sőt világi ügyekben is.

Azonban ettől eltekintve a hazai örménység statisztikája éppen az elmagyarosodás fényes és kivételt érdemlő példájának a megörökítésére való tekintettel hívja fel a nagytekintélyű orsz. központi statisztikai hivatal figyelmét, mert mindennek ellenére hazánkban 5 olyan katolikus plébánia áll fenn, hol a törvénybeiktatott örményszertartás maiglan is tényleg gyakorlatban van. Azonban a népszámlálás egyéni lapjain hiába keresünk olyan rovatot, a melyben az örmények magukat örmény származású magyaroknak vallhatnák, pedig tényleg egytől-egyig igaz hazafias magyar szívvvel ilyeneknek vallják magukat. Azonban, ha a statisztika szempontjából ezúttal csak Erdélyre akarunk szoritkozni, akkor az örmény demográfiai viszonyokat egy egész emberöltőn át tanulmányozó Molnár Antal dr. szellemi hagyatékaként mindennemű hivatalos kimutatás nélkül is az elmondottak alapján kevés kockázattal elfogadhatjuk, hogy a magyar hazafiságban még a magyar nemzettel is vetélkedő örmények létszáma Erdélyben megüti a tizezeret.

Az Armenia 1897-iki évfolyamában „A hazai örmények létszáma és örmény katolikus jellege“ czimen több mint egy ivre terjedő tanulmányomban s azóta más közleményekben is foglalkoztam a hazai örmények elterjedésének a kérdésével; de mint eddig, úgy ma sem tudom megérteni, hogy miért kelljen egyedül az örmé-

nyeket még névleg is kiküszöbölni valóban nagy pontosságú és kiválóan vezetett statisztikánk köréből (?).

Hiszen a sokféle szempontból földolgozott statisztikai adatok mellett talán egyik legérdekesebb momentum volna annak is a feltüntetése, hogy pl. a hazánkba betelepült örménység hány %-ékkal gyarapította a magyar nemzetet.

Mert hogy minden örmény egyúttal a legjobb magyar is, az kétséget sem szenved.

Éppen azért az örménység megérdemli, hogy a statisztika terén is megmaradhasson örménynek, és pedig nem azért, mert örmény vér kering az ereiben, hanem mert ez a keleti vér a többi nemzetiségeknek is követéreméltó példát nyújt a hazafias magyar lüktetésre.

M. GY.

AZ ÖRMÉNYEK TÖRTÉNETE.*)

I. Rész. Nagy-Örményország.

1. Fejezet. Az „Armenia” név.

Az ország, melyet közönségesen Armenia-nak neveznek, nevét — a görögök¹⁾ vélekedése szerint — Armenius-tól, az argonauták egyikétől, ki ugyanott tele-

*) Itt közreadjuk az (ázsiai) örmények történelmét négy-öt közleményben. Dolgozatunk megírásában szigorúan ragaszkodunk forrásunkhoz, melyet Guthrie Vilmos és Gray János angol nyelven irt világtörténelme nyújt. Mivel nevezett írók nagy munkájuk ezen részét — Chorenei Mózes kivételével — csupán görög és latin klasszikusok után dolgozták, — az nem egészen ment a botlásoktól és hibáktól. Ez a megjegyzésünk különösen a 4. („A régi örmények eredete“), 5. („Régebbi történetök“) és 7. fejezetre („Az örmények nyelve“) vonatkozik, annál is inkább, mert az ékiratok megfejtése, a keleti ásatások eredményei (Babylonia, Assiria..), az összehasonlító nyelvészet stb. egészen más világításba helyezik ezeket a kérdéseket. Azonban nem célunk itt különösen ezt a három kérdést a mai fejlettebb tudomány szempontjából tárgyalni; ezt megteszszük — Isten segítségével — majd más alkalommal. Most csak annyit akartunk itt közzé tenni, mennyit a régiek ezekről a kérdésekről tudtak. Szerk.

¹⁾ Strabo, II. rész, 802 lap, Justin. XLII. 2, 7.

pedett le, kapta. Mások ezt a nevet Áram-tól,¹⁾ a Szem fiától, vagy egy éppen ilyen nevű örmény királytól eredzetetik. Bochart szerint az Armenia név Aar-ból, mely a héber nyelvben hegyet jelent és Minniből, ezen ország egyik tartományának, melyről Jeremiás próféta is megemlékezik, nevéből van összetéve. Azt hiszik, hogy ez a szó Mini vagy Minni, mely előbb csak egy tartománynak volt neve, egy héber szóból ered, mely fémet jelent; mivel Armeniában sok bánya volt.²⁾

2. Fejezet. Armenia felosztása. Városai.

Hajdan Nagy-Örményországra (Armenia major) és Kis-Örményországra (Armenia minor) oszlott. Nagy-Örményország határai — Strabo szerint — délen a Taurus-hegység, keleten a két Media, éjszakon Iberia és Albania és nyugaton Kis-Örményország, néhány pontusi nemzet és az Eufrát. Ptolemäus egész Örményországot három kerületre osztsza; az első azt a részt foglalja magában, mely a Kur (Cyrus) és Araxes folyó között fekszik; a második azon tartományokat, melyek az Eufrát csavargósságától nyugatra terjednek és a harmadik azt a földet, mely a Tigris forrásai és az Eufrát azon része között, mely Commagenét Nagy-Örményországtól válassza el,³⁾ terül.

¹⁾ Áram először Szem fia, mint mondják az aramäusok törzsatyja. Mózes 1, 10, 22. — Másodszor egy aramäus hadi hős, ki Chorenei Mózes szerint nyugati Cappadociából az örmény partvidékre nyomult, ott övéivel együtt letelepedett és az ő nevéből Örményországnak nevet adott. Meyers Convers. Lexicon, 628 lap.

²⁾ Das Hochland an den oben Flussläufen des Euphrat, Tigris und Araxes, bewohnt von einem den Westariern zunächst verwandten Volke, das sich selbst Háí (plur. Háikh) und davon sein Land einfach Haikh oder mit persischer Form Haiastan nannte, und die ältesten Stammesagen seines Geschlechts in das Thal des Euphratarms verlegte. Dieser südwestliche Theil am Euphrat und Tigris, ein ursprünglich aramäisches Land, scheint daher zuerst bei den südlichen Völkern den Nahmen Armenien (altpersich Armina) erhalten zu haben. (H. Kiepert. Historisch-geographischer Atlas der alten Welt, 9 lap, 42 §. Armenien).

³⁾ Strabo, II. rész, 798 lap. — Ptolemaeus V. 13. — Plinius 6. 9. — Chorenei Mózes földrajzi munkájának (Epitome Geographiae) 357 lap.

Ezen kerületben több város létezett. Ezek között a legnevezetesebb Artaxata, egész Örményország fővárosa, melyet Artaxias, Hännibál tanácsára egy síkon, — a mit egy kis földnyelv kivételével az Araxes folyja körül, — építettett. Ezt a rómaiak Nero idejében földig lerontották; de azért Nero később mégis megengedte Tiridat örmény királynak, hogy azt újra fölépíthesse, sőt munkásokkal is ellátta, miért az új város Neronia nevet kapott. Más jókora városok: Sebastia az Eufrát partján, nem messze a Taurus hegységtől; Armosata vagy Arsamosata, Artaxata után a legnevezetesebb város, mely Tigris és Eufrat között feküdt; Tigranocerta, melyet Tigranes örmény király a Tigris forrásai és a Taurus-hegység között egy meredek dombon építtetett; Artagora, Carcario-certa, Colonia, Theodosiopolis és a t.

3. Fejezet. Folyói, hegyei.

Strabo ebben az országban hat nevezetes folyót említ: a Lycus-t és Phasis-t, melyek a Feketetengerbe (Pontus) szakadnak; a Cyrust (Kur), Araxes-t, melyek a Káspitengerbe ömlenek, végre a Tigrist és Eufrátot. A jelentékenyebb hegységek előbb a mosi hegységek, melyek Armenia éjszak-nyugati részeit választják el Colchistól; a Paryadrok (Paryadres), melyek a mosi hegységtől Kis-Örményország határáig és a Pontus-ig terjednek; a Mászisz, mely a Sophene tartományt határolja délről; a Niphates, melyből a Tigris — és az Abus, melyből az Eufrát ered; a gordiai hegység (Carduene, Carduchi). Szerzők még az Ararát hegységről tesznek említést; de az előbb említett Mászisz*) és Ararát egy hegység, ugyanis Mászisz az Ararátnak örmény neve.

Az ország általában egyenetlen, hegyes; de közben mégis igen szép, termékeny ronák és völgyek fekszenek. Megterem Örményországban mindennemű gabona, de csak középszerű bőségben. A föld legtöbb helyen a bevetett mag csak négyszeresét hozza elő. Ha a lakosság nem lenne szorgalmas, és ez nem használná fel a kényelmes alkalmat

*) Kiepert (Atlas der alten Welt, VI. térkép, Weimar 1854) külön Masis (= Ararát) és külön Masius (Örményország déli részén) hegységről szól.

földjének megöntözésére, úgy az majdnem egészen terméketlen lenne. A hideg itt rendkívüli annyira, hogy itt mindenféle gyümölcs lassabban érik, mint más éjszaki tartományban. A hegységek csúcsai egész éven át hóval vannak fedve és néha júniusban is havaz. Tournefort mondja, hogy ő július közepén is látott a forrásoknál napfeljötté előtt jeget, míg napközben elviselhetlen meleg volt. ¹⁾

4. Fejezet. A régi örmények eredete.

Herodot és ez után Stephanus ²⁾ a régi örményeket a phrygiaiaktól származtatják, mivel nyelvekben sok (?) phrygai szó fordul elő. Strabo eredetileg syrusoknak, vagy inkább egyazon nép külön törzsének tartja a syrusokat és örményeket ³⁾ és Bochart ⁴⁾ ezt a véleményt tartja a legvalószínűbbnek, mert mind két nép nyelve és szokása között sok egyezést talál.

Örményországban igen korán a királyi kormányforma uralkodott. Második királyokat Varsanest ⁵⁾ — Berosus szerint — Ninus megverte és elűzte; de Diodor ⁶⁾ szerint Varsanes szövetségre lépett Ninussal, kinek segítségével is volt a bakriaiak ellen. Örményország Varsanes halála után több kisebb tartományra oszlott. ⁷⁾

5. Fejezet. Régebbi történetök.

Az örmények idő multával meghódoltak a médoknak, kiknek királya, Astyages — mint Xenophonnál ⁸⁾ olvassuk — adófizetőivé tette őket; de azért országukat saját királyaik kormányozták. Azon idő alatt, míg perzsa ura-

¹⁾ Egyetlen egy kiterjedésű országban nem csoda, ha a levegő (égalj) és föld az ország egyik végén más, mint a másikon. A régiek magasztalják Örményország termékenységét. (Dyonysius, Perieg. 1001, 1002.).

²⁾ Herodot 7, 73. — Stephanus Byzant, *Aquena*-jában.

³⁾ Strabo liber I. rész 70 (41 l.)

⁴⁾ Bochart, Phaleg. I. 3 extr.

⁵⁾ Ez vitterboi Annus (Annius von Viterbo) koholmánya. Varsanes nevű királyunk nem is volt. Az örmény írók szerint szép Árát az, ki Nimroddal megütközött.

⁶⁾ Diodor (I. 2) ezt az adatot a mesés Ctesiasból merítette.

⁷⁾ H. N. 6, 9. De hiszen ez saját koráról szól!

⁸⁾ Cyropaed. 2. extr. I. 3.

lom alatt állottak, a perzsa királyok által tett helytartók kormányozták az országot. Miután Nagy-Sándor elfoglalta Armeniát, Mithrines-t tette mindkét Örményország felett helytartóvá. ¹⁾ Utódait: Phrataphern-t ²⁾ és Orontesz-t Perdiccas ³⁾ nevezte ki. Orontes halála után az örményeket saját kebelükből származott királyok kormányozták. ⁴⁾ Még ha Diodor-nak lenne igaza, akkor is állítjuk, hogy újra alávetették magukat a macedoniaiaknak, kik Armeniát Antigonus, Seleucus és ennek utódai alatt is birtokukban tartották; de Nagy-Antiochus ideje alatt újra függettenné tették magukat.

6. *Fejezet. Legnevezetesebb bálványaik Tanais és Baris.*

Strabo ⁵⁾ mondja, hogy az örmények, médok és perzsák ugyanazon isteneket imádtak; mégis az örményeknek legnevezetesebb istensége volt Tanais, vagy a mint azt mások nevezik Anaitis (Ánáhid) ⁶⁾ istennő. Ennek egész Örményországban voltak templomai. Különösen gazdag és pompás volt az a templom, melyet Acilisene tartományban építettek tiszteletére. Ebben a templomban állott az istennőnek tömör aranyból készült megbecsülhetlen mivű képszoira.

Az örményeknek különös istensége volt Bárís és mint Strabo ⁷⁾ mondja ennek is díszes templomot építettek.

7. *Fejezet. Az örmények nyelve.*

A régi örmények nyelve majdnem olyan, mint a syrusoké mondja Strabo; ⁸⁾ Polyänusból ⁹⁾ legalább az

¹⁾ Diodor 17, 64.

²⁾ Justin. 13, 4, 23.

³⁾ Polyäen. 3, 4, 8. Talán Oront-ot érti, kiről Strabo, 11, 804. l. beszél.

⁴⁾ Diodor (Ecl. 31. 3.) csak egyről (Ardoat) tesz említést, ki Antigonus és Seleucus közt folyt háborúk ideje alatt kormányozta Örményországot.

⁵⁾ XI. 805 l. A.

⁶⁾ Ánáhid visszafelé olvasva Diana.

⁷⁾ Strabo, II. 803 l. D.

⁸⁾ I. könyv, 70 lap, B. Az örmények, arabok és syrusok erkölcsre, nyelvre és tekintetre nézve egyenlők, mondja Strabo. — Bár-

látszik, hogy a z örmények használták a syr betűket. A mostani örményeknek kétféle nyelve van: egyik a köznyelv és a másik a tudományos; ¹⁾ ez utóbbi ²⁾ nem áll rokonságban a többi keleti nyelvekkel, jelentős és meggazdagult ³⁾ mindazon műszavakkal, melyek a vallásban, a művészetben és tudományban előfordulnak. A tudományos nyelv csak a régi kéziratokban található; de ezt használják az isteniszteletnél is. Habár az újabb örmények élénk kereskedést üznek, mégis a régi idők nem tesznek említést az örmények iparáról. Azt mondják, hogy Sah-Abbas, a perzsák nagy királya volt az első, a ki ezen nép takarékos gazdálkodóságát és ernyedetlen serénységét fontolóra vette. ⁴⁾

8. *Fejezet. Örményország két részre oszlik. Artaxis Nagy-Örményország királya.*

Örményország történelmét azon időig, midőn Antiochus alatt az örmények lerázzák a macedon igát, teljes homály ⁵⁾ takarja be. Antiochus kiskorúsága ⁶⁾ alatt Örményország helytartói: Zadriades ⁷⁾ és Artaxias egyesítették csapataikat, hatalmukba ejtették azokat a tartományokat, melyek fölé helyeztettek és két királyságot alapítottak: Nagy-Örményországot, melyet Artaxias tartott meg magának és Kis-Örményországot, mely Zadriades-

mely nyelv a határhelységeken többé-kevésbé összekevert. Hihető, hogy az örmény is a legrégebb időkben idegen szavakkal, tehát a méd és más nyelvek szavaival, kiváltképen pedig assyr szavakkal keveredett; de mindazáltal saját jelleggel bír, mely a syrussal miben sem közös. L. Schröder, Diff. 3. fejezet.

⁹⁾ Polyänus IV. 8, 3. Az örményeknek csak a IV. században Kr. után adott Meszrob, örmény kir. titoknak — betűket. Chornnei Mózes (Nagy-Örményország története I. k. 9.) szerint addig az örmények perzsa és görög betűket használtak. A szentírást 410 körül fordították le örményre. [Meszrob csak a magánhangzókkal ajándékozta meg a nemzetet, mert volt az örményeknek a pogánykorban is (Kr. előtt) mássalhangzókból álló saját betűrendszere]. (Szerk.)

¹⁾ A kettő egy nyelv, csak hogy az, melyet a közéletben a nép használ, táj- és idegen szavakkal van keverve; a másik pedig az irodalmi nyelv, melyen a könyvek vannak írva.

²⁾ Lingua Haicana.

nek maradt. Mivel Antiochus ekkor még igen fiatal volt és seregei más lázadókkal voltak elfoglalva, tetemes haddal a szomszéd tartományokba rontottak (Zadriades és Artaxias) és a következő tartományokat foglalták el és pedig a médektől: Caspianá-t, Phaunitis-t és Basoropedá-t, az iberiaiaktól: Chozená-t és Gogarená-t; a chaliboktól (Chalybes) és mosymoeciaktól (Mosimoeci) Paraneta-t és Xerxená-t, melyek Kis-Örményországgal voltak határosak.¹⁾ Ezen új hódításokkal Armenia még egyszer oly nagy birodalomná lett úgy, hogy Jusztin, midőn a birodalmakat sorolja fel — a parthus birodalom kivételével — gazdaságra, hatalomra és kiterjedésre (terjedelem) Armeniának itéli oda az elsőséget. Antiochus vezetett ugyan a két helytartó (most már király) ellen egy erős hadsereget; de mivel nem volt képes egy tartományt sem visszafoglalni azokból, melyeket az örmény királyok erővel magukévá tettek, — békét kötött velök azon szándékkal, hogy ha majd birodalmának ügyei megszilárdulnak, ismét megtámadja őket. Azalatt az örmény királyok szövetséget kötnek a rómaiakkal²⁾ és így biztosítják maguk és — utó-

³⁾ Whiston, praef. de litteratura Armeniaca ad Mosem Chorenensem. — L. Schröder, „dissertatio“-ját, mely „Thesaurus linguae Armenicae, antiquae et hodiernae“ című munkájának elején olvasható.

⁴⁾ Tournefort Voyage Lettre XX. Chardin Voyage T. 2 p. 110. — Sáh Abbas, miután látta, hogy a törökök folyton nyugtalanítják az örményeket, elhatározta, hogy Örményország azon részéből, mely Perzsiával határos, elvisz több örményt Ispáhánba, a hol az örmények egy nagy elővárost építettek, melyet Örményországban az Araxes mellett fekvő város nevével Julfá-nak neveztek el.

⁵⁾ Chorenei Mózes, Nagy-Örményország történelme című művében egész sorát sorolja fel az örmény királyoknak, kik Háiktól, a nemzet ős-atyjától származtak. Lehetnek ezen sorozatban mesés alakok is, de azért a biztos örmény történelmet a VI. századnál (Kr. előtt) is fejlebb lehet vinni.

⁶⁾ Ezt Kr. előtt 223-ra vagy a következő évek valamelyikére lehet teeni.

⁷⁾ Zadriades vagy Zadriadis. Strabo, II. 804 l. B. Ugyanott a 800 lapon már Thária Les-nek iratik.

¹⁾ Strabo 800 l. D. 801 A.

²⁾ Az örmények éppen ebben a munkában voltak foglalatosak, midőn Pharnaces, Pontus királya is kénytelen a rómaiakkal

daik számára azokat a tartományokat, melyeket ők elfogtak. De Artaxias, Antiochus Epiphanes megveri, elfogatja és vasra vereti. (Kr. e. 165, a világ teremtése óta 3839-ben Olymp. 153, 4) ¹⁾. Négy év mulva ezen szerencsétlenség után, Artaxias követséget küld Ariarathes-hez, Cappadonia királyához és arra kérte ezt, hogy Mithrobuzanes-t, Zadriades két fiának egyikét, ki nála keresett menedéket, — ölesse meg, neki pedig birodalmának visszafoglalásához nyújtson segédkezet. Ariarathes a követséget keményen megdorgálta és kijelentette hogy ő nem nyújt segílyt annak, ki őt ilyen gyalázatos árulás elkövetésére képesnek tartotta; mire Mithrobuzanes-t atyja (Zadriades) birodalmába beléhelyezi.

Azt, hogy Artaxias után ki következett,²⁾ bizonytalan; mert itt az örmény történelemben mintegy 70 évre terjedő hézag*) fordul elő. Az egész, mit ide vonatkozólag tudunk, annyi, hogy Tigránest atyja a parthusoknak tuszul³⁾ adja. A parthusok Tigránest, azon hír hallatára, hogy ennek atyja meghalt, szabadon haza bocsátották; de előbb arra kényszerítették, hogy váltságdíj gyanánt mondjon le birodalmának egyik jelentékeny részéről.⁴⁾

SZONGOTT KTISTÓF.

békére lépni Kr. előtt 180-ban, a világ teremtése óta 3824-ben Olymp. 150, 1. Polyb. Ext. Legat. 59. — Strabo (II. 804 l. B.) is azt mondja, hogy Artaxias és Zadriadis — Antiochus megveretése után a rómaiakhoz fordultak és tőlük királyi czímet kaptak.

¹⁾ Appianus in Syriac. 117. l. B. 131. Bed. Stephanus ap. Hyeronymum in Danielis c. II.

²⁾ Arsaces, II. Mithridat idejében Örményország királya Ártávászt volt (Jusztin, [42, 2, 6.] Ortoadistes-nek nevezi). A parthus király haddal támadja meg őt Kr. előtt 97-ben, Olymp. 170. 4. Ártávászt — úgy látszik — csak azon feltétel alatt kapott tőle békét, ha ez: herczegfiát, Tigranes-t neki tuszul adja. Strabo II. könyv, 804 lap. Ellenben Appias Syriac 118 l. D. Tigranes atyját is Tigranes-nek nevezi. L. Vaillant Arsacid. Imp. 65 lap.

^{*}) Ezt a hézagot kitöltötték az örmény történetírók kutatásai.

³⁾ Kezes, ki vagyonával és tusz, ki életével áll jót.

⁴⁾ Strabo, XI. 804 l. Jusztin 38, 3, 1.

MIT VÉSSÜNK A VERZÁR-SZOBOR ALAPZATÁRA?

A szobor-alap nyilvános és magángyűjtés útján közel 10.000 k-val, a Szamosújvár várostól pedig 5 éven át megszavazott összesen 10.000 k-val és az időközi kamatokkal együtt ma már számot tevő összegre rug, miért is időszerű dolog, hogy a felállítandó szobormű részleteivel is foglalkozzunk s az ügy ébrentartásával egyúttal impulzust adjunk azoknak is az adakozásra avagy aláírt, de még be nem fizetett adományaik beszolgáltatására, kik a mozgalom természetével, céljával, kivihetőségével mindez ideig tisztában nem voltak. — A mozgalom a hazai örmény betelepülés és Szamosújvár megalapítása emlékéet czélozza Verzá r Oxendiusz örm. kath. püspök személyében, ki az örményeket, a kafh. hitre térítette, nekik várost épített, őket tömörítette és minden téren fölvirágoztatta.

És ime mindenekelőtt az a kérdés merül fel, hogy mit véssünk az örmény emlékszoborra? Első sorban is a városalapító örmény püspök nevével kell tisztában jönnünk, a kit a különféle okmányok hol Verzereszkul, hol Verzá r néven emlitenek, azonban a Versellescus, Verzireshky, Verzereszko és Verzárián stb. névalakok is a legkülönbözőbb helyesírás szerint váltakoznak. — Hozzánk talán legközelebb áll és legnépszerűbb a Verzá r név.

A vezetéknévre vonatkozólag is hol az örmény Ángszend, hol a görögös Oxendiosz, hol a latin Auxentius alakjával találkozunk, mely a francia Auxence vagy az olasz Assenzionak felel meg.

Tagadhatatlan, hogy nálunk az Oxendiusz név férfozott leginkább a szivünkhöz, tehát a név Verzá r Oxendiusz volna a „bocsánczi“ előnévvel, mely alá zárójel közé a születése és halála évszámait vésséhetnének így: (1655—1715). Ez alá jöhetne: Örmény kath. püspök, Szamosújvár megalapítója. A négyszögű alapzat hátulsó lapján pedig ilyesmi vésethető fel: Hálás kegyelettel emelte Szamosújvár szabad kir. város a hazai örménység adományából és gyűjtéseiből nagynevű alapítójának örök emlékére.

1700—?

A kérdőjel helyére jönne a leleplezés éve.

A két oldal koczkán pedig vagy a püspöki jelvények és a Verzár-czimer, vagy két domború mű az örmény püspök életéből foglalhatnak helyet.

Az egész országban tudtommal csak három nyilvános helyen föllállított püspökszobor van u. m. a Szepessy szobor Pécsett, a Gellért-szobor Budán és Szaniszló püspök ülő szobra Nagyváradon; mind a háromnak a méretei és költségei olyanok, hogy mintául vehetők a szamosújvári örmény szobor számára is, mely egyúttal arról volna nevezetes, hogy a legelső püspökszobor volna Erdélyben,

A kít érdekel a dolog, szóljon hozzá, hogy tartsuk fölszinen a mielőbb megoldandó kérdést.

EGY ÉRDEKLŐDŐ.

HIT, REMÉNY, SZERETET.

Irta: **Kritsa Klára.**

Vannak elegenden, kiket a Mindenható kegyelme elhalmozott földi javakkal, kik kényelemben, jólétben usznak, de az emberiség nagy részének a létért való küzdelemben folyik élete. Soknak csak nélkülözés jut osztályrészül. Azonban az élet keserű csöppjeiből izlelnie kell minden halandónak kivétel nélkül. Igaz, hogy a szegényeknek, a nyomorral küzdőknek nagy adagokban jut ki ebből; de a gazdagoknak, a pazarfényű paloták lakóinak is meg kell izlelniök olykor.

Ám az Isten-ember érettünk fenékgig üritette ki a keserűség poharát!

Nincs ember a földön, kinek szive elzárkozhatnék az aggodalom, a bánat befogadása elől. Soknak azonban egészen előzőnlük szívét a fájó, gyötrő érzések; élete

egét gyászos felhöként elborítják a nehéz megpróbáltatások okozta szenvedések s ha a sűrű felhőkön nem bír áthatolni a hit tündöklő csillaga, hogy életútjára hintse fényes sugarait, az ilyen embert a kétség sötét démona ejti hatalmába.

Gyakran olvashatni az ujságokból égbekiáltó, rémes bűntényekről, hallhatni megrendítő híreket. Hányan vetnek véget önkezüleg életüknek a társadalom minden osztályából, hányan törnek mások életére!

Az olyanoknak, kik nem rettennek vissza a saját, vagy más életének kioltásától, nincs vallásuk, nincs hitük!

Kinek élete egén gyémántként tündöklök az igaz, szent hitnek hősín tiszta fénye, az ilyen el tudja viselni a nélkülözést, a nyomort, a szenvedéseket; kiállani a legnehezebb megpróbáltatásokat; mert hite világánál látja ama dicső Lényt, a ki tudja miként lesz a halálból élet; kinek hatalmában áll egy tekintetével szétszlatni a sötét felhőket, egy mosolyával felderíteni a szenvedő lelket!

„Legyen hited s tied a menny, ha hittél, a te hited megtart tégedet!”

A hitnek társai: remény és a szeretet.

A remény biztatóan hinti szét sugarait, tündöklő fényében mintegy olvashatni e szavakat:

Ne csüggedj! Nézz bátran szembe az élet viharai-val! Sugárzó arcom eloszlatja lelked sötét bánatát; de-rűt, fényt áraszt életed útjára.

A remény gyakran megcsalja a szegény halandót, gondolhatják erre többen.

Nem azt a fényes tüneményt nevezem a hit társának, mely csábos mosolygással integet felénk, majd meg fut előlünk s elmarad utánunk, mely csalóka, mint a délibáb.

Nem olyan reményről akarok a helyen beszélni, milyen például egy ifjú leányt kecsgetet, az általa forrón szeretett férfiú iránt; vagy a milyent valamely szorongatott, kétes ügyünkben, mely aggodalmat, szomorúságot okoz, egy barátunkba helyezünk; nem olyan reményről

akarok szólani, milyen valamely kilátással, valamely kedvencz terv sikerével kecsegtet.

A forrón szeretett férfiú elfordulhat az ifjú leánytól, hogy egy másikat boldogítson szerelmével; a hünek, igaznak vélt barát visszaélhet bizalmunkkal; a kilátás semmivé válhatik, a kedvencz terv dugába dölhet.

Ilyféle reményben sokszor csalatkozhatni.

A hit társa, mely soha meg nem csalhat, az Isten iránt való remény.

Nincsen olyan bánat, nyomor, szenvedés, aggodalom, epesztő szomorúság, fájdalom, melyeket a gondviselő Isten jóságába helyezett remény nem enyhítene!

De a kinek élete egén a hosszú kínos szenvedés szülte kétség vészes sötét felhői elborították a remény fényes csillagát s a duló, romboló vihar egy iszonyú mélységet ás, az olyan ember a borzasztó sötétségben tévelyegve, belebukik a mély örvénybe.

Kinek élete egén ragyog az Isten jósága iránt való remény csillaga, azt a legnagyobb nyomor, elhagyatottság, bánat, szenvedés sem ejtik kétségbe; a kinek e csillag élete egén ragyog, azt nem szédítik le a bűnök csábító ingerei, mert az égifény széthinti tündöklő sugarait, megjelölve az utat, melyen haladni üdvös.

Legjelesebb a szeretet.

Az anya szeretete határtalan! Gyermeke jóléteért mindenre képes. Ha boldognak tudja gyermekét, egész valója túlárad a gyönyörtől, ha gyermeke lelkét bánat dulja, vasmarokkal szoritja össze szívét a fájdalom. Gyermeke mellett virraszt; ha ez beteg, aggodva figyeli lélekzetvételét s ha ennek lelke elhadja a porhüvelyt, bánatában majdnem esztét veszti. A szerető férj nejeért küzd, fárad, hogy vágyait betölthesse. Az ifjú leány lelkének minden gondolata, szívének hő érzelme a rajongásig a szeretett férfiú alakját veszik körül.

Az anya szereti gyermekét, mivel ez érzés szívébe van oltva; a férj szereti nejét, mert viszont szeretve hiszi magát; az ifjú leány szeret, mert boldogság után vágyik.

Az ilyen szeretet emberi.

A szeretet, melyről szólani akarok másnemű.

Az Isten Fia az emberiség iránt való szeretetből szállt a mennyből alá, hogy a megváltás nagy művét végbevigye; szeretetből szenvedett a jászolytól kezdve a keresztig. A szeretet volt tanításainak főpontja. Tanait halálával pecsételte meg.

A szeretet, mely társa a hitnek és a reménynek, tiszta, ment minden önzéstől. A szíven viselni, védeni az embertárs igazát; segíteni tanácssal, tettel, adománynyal, kiknek ezekre szükségük van; felszárítani a nyomor és a bánat sajtolta könnyeket; még áldozatok árán is jót tenni mással. Az ilyen szeretet isteni!

Kinek élete egén ragyog az isteni szeretet szép csilagja, az már itt a földön érezi az égi boldogságot; mert a halál könnyei, melyeket nemes jó tettei által fakasztott, ragyogó gyémántokká változnak fenkölt lelke előtt és e gyémántok oly igaz örömet, oly lelki gyönyört szereznek, milyenhez hasonlót a világ hiú örömei, gyönyörűségei nem nyujthatnak.

Az Istenember eszményének fényéből ered a hit, remény, szeretet. Ő megmutatta a tökély felé vezető utat. Tanai előtt hajoljunk meg szent áhitattal!

Hit, remény, szeretet legyen éltünk egén! E három tündöklő szép isteni erény. Nem fogunk mi akkor rossz uton haladni. Kétség sötét réme nem fog kísérteni: vezérel, oltalmaz e három égi fény.

SZÁNTUCHD ÖRMÉNY HERCZEGNŐ.

Szomorújáték öt felvonásban.

Therzián Tamás örmény eredetijéből fordította:

VOITH ANTAL tanárjelölt. (Második közlemény.)

Második felvonás.

Első jelenet.

Szánádrug és Sávárs.

Sávárs. Rossz hír, uram, királyom!

Szánádrug. Minél nagyobb a baleset, annál ragyogobb a győző hatalma.

Sávárs. Nem laktak jól az istenek a nekik fölajánlott annyi keresztény vérrel; borzasztóbb áldozatot kívánnak. Felvette a keresztények vallását...

Szánádrug. Ki?

Sávárs. Nem merem kimondani.

Szánádrug. Szólj!

Sávárs. Borzadok.

Szánádrug. Szántuchd?

Sávárs. Ime, kimondád.

Szánádrug. Szántuchd, az én leányom, keresztény?!

Ah, váratlan csapás!

Sávárs. De még...

Szánádrug. Oh ne keress vigaszt számomra; vigasz csak csekély bajoknál használ; a gyógyszerek csak ingerlik a halálos sebet. Szántuchd keresztény! De, mond Sávárs, biztos vagy ebben?

Sávárs, Fájdalom, királyom, de úgy van.

Szánádrug. Oh istenek! Szántuchd hát keresztény?! Oh, én szerencsétlen! Nem gondolt-e atyjára, mikor e vallást elfogadta?

Sávárs. Visszavonhatlanok a balsors hírei; most csak mérsékelni siessünk e bajt.

Szánádrug. Mit tegyek? Király vagyok, — atya; Jupitert imádom.

Sávárs. Az istenek nem gonosztett büntetésére küldték, Uram, e szerencsétlenséget, hanem hogy erényes és jámbor szivedet próbára tegyék. Ha azonban megengeded, Uram, elmondom véleményemet. Mindenki tudja, hogy Szántuchd eddig méltó leánya volt atyjának. Bár lelkébe, mely e földön nyugalomra nem talál, ezt a szeretet valóságként feltüntetett új felekezetet nagy buzgósággal fogadta be, mindazonáltal még a te leányod ő, s atyjának engedelmeskednie kell. Ez eretnekség még, azt hiszem, nem vert mély gyökeret szívében; légy tehát rajta, hogy őt erről lebeszélj. Minden fenyegetés hasztalan; mert a megtévelyodott keresztények, minél inkább kinzod őket, annál inkább örvendenek. Előttük a világ nem egyéb álomnál, örömei és szenvedései pedig előttük képzelt ábrándok; vágyaik a jövőben összpontosulnak. Tapasz-

talatból is láttuk, hogy ők szivesebbek átadni nyakukat a bakó pallosának, mint a mi legbátrabb vértanúink, a vér mezején; ha a porban heverő keresztény egyetlen szót ejt ki: az is a szeretet szava. Tehát rajta kell lennünk, hogy Szántuchd szándékát szép szóval igyekezzünk megváltoztatni. Minthogy már eladó leány, mitsem tartok czélszerűbbnek, mint mielőbb férjhez adni: úgy az anyai gond és elfoglaltság, mint kedves férje gyöngéd ölelései nemsokára eloszlathatják gyermeki ábrándjait.

Sánádrug. De kit ismersz, a ki hozzá méltó és előtte kedves volna?

Sávárs. A vitéz és honszerető Eruánt.

Sánádrug. Eruánt? De vajjon Szántuchd mit szól hozzá?

Sávárs. Menjünk, halljuk az ő szájából; megyek, ide hívom.

Második jelenet.

Szánádrug.

Mily borzasztó aggodalmak nyomják lelkemet! S még nem szüntek meg az egek csapásokat küldeni? Nem fogytak-e még el az egek mennykövei? Oh kegyetlen sors! Oh istenek! Adjatok pihenő helyet, s én ime nektek adom ezt az egész világot, a mely remegett lándsámtól. Megismertem a dicsőséget, melyet most megvetek. Adjatok egy végtelen pusztát, melynek terjedelmében eltűnjenek és elenyésszenek e földi zajok; hogy ott tehessem ősz fejemet édes leányom ölébe.

Harmadik jelenet.

Szánádrug és Szántuchd.

Szántuchd. Atyám!...

Szánádrug. Kedves leányom!...

Szántuchd. Ah, beh örvendek, hogy engem szólítottál; mily vigasz reám nézve karjaid között lennem!

Szánádrug. Atyád is veled együtt örvend.

Szántuchd. De miért e szomorú tekintet?

Szánádrug. Koronás före sohasem vetik az egek a boldogság sugarát; . . . aggodalmak . . . gondok . . .

Szántuchd. De oszlasd el gondjaidat, atyám, egy pillanatra, és tekints arczomra; vagy közöld legalább velem is bánatidat. Azt mondják, hogy legkeserűbb bánataink is enyhülnek, ha azokat másokkal megosztjuk.

Szánádrug. Jer hozzám, édes leányom, Szántuchd; a te hangod oly kedves előttem, mint a szeretet angyalé. A szerencsétlenségek és nyomorok aggasztják lelkemet. Mosolyogj Szántuchdom, te, ki a szeretet számára teremtél, hadd vigasztalódjék meg atyád.

Szántuchd. Hányszor vigasztaltalak szomoróságaidban; hányszor örködtünk együtt az álomba merült Örményhon felett, mint két védő angyal.

Szánádrug. Szereted-e atyádat, Szántuchd? Tudod-e, mi egy atya?

Szántuchd. Oh, mit beszélsz atyám? Hisz kit szeretnehetnék mást, hacsak téged nem? Legyenek tanúi e könnyeim szívem érzelmeinek; nem annak örülök, hogy király lánya vagyok, hanem arra vagyok büszke, hogy Szánádrugé lettem. Midőn a szeretet gyöngéd csókjait hinted homlokomra, kedvesebb és szebbnek tünik fel nekem a természet, örömeitörnek ki ajkaimról szívem buzgó imái . .

Szánádrug. Oh leányom, boldogult anyád valódi képe.

Szántuchd. Ama végzetes órától fogva, mikor anyám lelke e siralom völgyéből boldogabb hazába költözött, kétszeres irántad érzett szeretetem. Te vagy most atyám is, anyám is; de ah, valami titkot rejtegetsz!

Szánádrug. Keserű titkot, melyet kimondani sem merek, de el sem rejthetek előled.

Szántuchd. Mi az? Talán újabb zavargások törtek ki? Háború? veszély? . . . Kész vagyok bárhová is követni, a hová mérsz, hogy térdre borúlva melleted, legalább segílyt kérhessek számodra az egetől.

Szánádrug. Hallgass hát meg: Szándékom, hogy férjhez adjalak. Én pedig nem találok méltóbbat hozzád, mint vitéz Eruánt hadvezérünket.

Szántuchd. Atyám, legyen a te akaratod.

Szánádrug. A menyegzői ünnepélynek mielőbb kell megtörténnie; már minden készen van Venus*) templomában.

Szántuchd. (Félre.) Oh, Istenem! . . . Venus templomában?!

Szánádrug. Min gondolkodol, édes Szántuchdom?

Szántuchd. Atyám, engem boldogtalannak teremtettek az egek! . . .

Szánádrug. (Félre.) Értem szomorkodása okát; de hadd siessek mindent rendbe hozni.

(Hangosan.) Légy tehát készen! (Távozik.)

Negyedik jelenet.

Szántuchd.

Szántuchd. Menj! hadd teljesedjenek be az egek jóvendölései. Menj! készítsd el az oltárt! az áldozat már készen van. Hova forduljak? Hova meneküljek? Szeretet, dicsőség, hon szólitának egyfelől, egy Isten nyújtja felém véres karjait másfelől. (Egy keresztet vesz elő kebléből.) Oh, édes anyám emléke! Mennyi kereszt! . . . Oh ismeretlen Isten, kit én földi bánataim- és keserveimért anyyira szerettem! Midőn anyám az örökkévalóság kapújához ért, nem találva más kedvesebb emléket, téged adott nekem, utolsó csókjával illetve téged. Azóta egysülve szívemmel, annak minden dobbanását meghallgatom. . . . Oh, hányszor öntöztem könnyeimel szent lábaidat. Most, mikor az egész világ reményei sem képesek megvigasztalni lelkemet, tárd ki te számomra isteni szárnyaidat; menekülj oda, mint a gyermek, ki behunyva félelmében szeméit, anyja ölébe szalad; oda, isteni ölébe helyezzem kifáradt és fájdalommal telt fejemet. De itt bátorságra van szükségem! Adj hát oh ég, erőt és kitarást karjaimnak. . . Bátorságot szívemnek! Enyém, oh ég, a győzelem, tiéd a dicsőség! (Indul.)

*) Ászdghig.

Ötödik jelenet.

Szántuchd és Tadé.

Tadé. Állj meg, Örményhon királynője! Hova, hova?

Szántuchd. Venus templomába, hogy bemutassam a szeretet áldozatát.

Tadé. Oh Istenem, hát elfelejtetted, hogy keresztény vagy?

Szántuchd. Hisz megyek, hogy a pogány isteneket és azok oltárait leromboljam, s romjaikon az igaz Istennek magamat föláldozzam.

Tadé. Hát nem látod a minden oldalról fenyegető veszélyeket?

Szántuchd. Hadd fenyegeessen a világ, én rendíthetlen maradok; hisz egy Isten van velem.

Tadé. Légy szilárd a megpróbáltatásokban, de önkényt ne tedd ki magad a veszélyeknek!

Szántuchd. Hadd mutassam meg, hogy egy keresztény hajadon valamennyi istenöknél hatalmasabb.

Tadé. De a halál vár reád ott.

Szántuchd. Mindnyájan tartozunk egy halállal, de dicső halált nem mindnyájan érhetünk el.

Tadé. A mi távolról könnyünek látszik, az gyakran borzasztó közélről.

Szántuchd. Ki sem tarthatja vissza a szívet, melyre Isten szava hat.

Tadé. Örményhon királynője! Az egek már elkészítették számodra a győzelmi koszorút; siessünk hát, ütött a boldogság órája. Fussunk, kezünkben a kereszttel, a harczmezőre; együtt győzni vagy halni!

Szántuchd. Hagyj engem szent férfiú magamra, mert ha velem jössz, rajtad tölti ki atyám bosszúját.

Tadé. Oh, Uram! elértem végre ama boldog napot, a mikor a te szereteted még a leggyöngébb hajadonokat is annyira fölbátorítja, hogy a haláltól sem félnek! Boldog vagyok; hadd én is, én is haljak meg.

Tadé. (Künn dobszó.) Hallod-e az örömjajt? szent atyám! . . . Nekem szólnak . . . Áldj meg engemet! . . . Isten veled! Ime elérkezett valahára a kísértések órája; kezemben a keserűség pohara. Ah kérd Istent, adjon erőt nekem. (Távozik).

ÖRMÉNY LAPSZEMLE.

Második közlemény.

VI. Az imádság.

Mikor a beteges asszony érinté Krisztus ruháját, érzé az Ur, hogy belőle erő ment ki. A vallás érintése erőt hoz elő. Mindig így volt és ma is így van ez. — Az imádság nappali kulcs és éjjeli lakat. Minden nap imádsággal üdvözljük a reggelt és zárjuk be az éjszakát.

Az élet jótettei.

Jó édes szavakat szólani; de jobb jó tetteket elbeszélni. — Jó tudni azt, hogy elvetett magod nem burjánt, hanem virágot fog teremni. — Jó dolgainkat rendben és kötelességeinket sorban elvégezni. — Mikor elvégződik a nappal egészen, jó ha azt mondhatod: „Dolgomat teljesítettem igazán, egészen“. — Jó ápolni a szeretet tüzet; mert már magában ezen tettben benne van az érdem magas áldása. — Jobb az igazságért harcolni, mint arany után vágyni. — Jó nevetni akkor is, midőn a szív fájdalommal és sebekkel van megterhelve. — Jó néha-néha vigadni és nevetni, mert az élet újra vissza nem tér. — Jó mindig előre nézni és soha se hátra, se jobbra, se balra.

VIII. Egy csepp tinta.

— Oh anyám! engedje meg, hogy a szomszéd Jánoskával játszodjak. Az igaz, hogy gyakran engedetlen, soha se mond igazat; . . . de aztán vig gyermek és én szeretek vele játszani. — Nem engedhetem meg, kedves

gyermekem. Nézd, itt van egy pohár víz, tégygy bele egy csepp tintát, aztán mutasd meg nekem. Csak egy cseppet tettem bele és ime hogy megzavarta a pohár vizét?! — Most tölcs a pohárba tiszta vizet és nézd megtisztul-e annyira, milyen volt azelőtt? — Oh anyám, töltsünk beléje most bármit, azért abból a tintát el nem távolíthatjuk. — Ha ez így van, akkor én is kell, hogy vigyázzak reád, hogy egy csepp rosszság se furakodjék szivedbe; mert kezem azt onnan többé ki nem veheti. Ime ez az oka, hogy nem engedlek rossz gyermekekkel játszani. („Czitheni“ 10 sz. 1903. márcz. 8.).

SZ. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Lukács Antal jubileuma. A magyar-örménység egyik legkiválóbb nemesi családja a Lukács-család, mely hazánkknak annyi jeles minisztert, államférfiút, főispánt, bírót, magasrangú katonatisztet és író adott. A pénzügyi téren egyik kiváló tagja ennek a családnak és díszje a hazai örményeknek Lukács Antal főrendiházi tag, a Magyar Földhitelintézet népszerű és nagytehetségű igazgatója, ki márczius hóban töltötte be az intézetnél való tisztviseléségének 40-ik évét, s ez alkalommal a tisztviselői kar nagy ünnepet rendezett a tiszteletére. Az „Egyetértés“ f. évi 62. száma erről így ír:

„Lukács Antal, 1864. márczius 6-án lépett a Földhitelintézet szolgálatába s az igazgatóság még tavaly elhatározta, hogy idei jubileuma alkalmából megfesteti arcképét az intézet számára. A képet Balló Ede festőművész festette s ünnepség keretében leplezték le, a mely a tanácsteremben folyt le. Itt gyűlt egybe a tisztviselői kar s mikor az ünnepelt igazgató megjelent, lelkes éljenzéssel fogadták. Gr. Desseffy Aurél, az intézet elnöke meleg hangú szavak kíséretében adta át az igazgatónak jubileumára készült aranyérmét, majd Forster Gyula miniszteri tanácsos, igazgató felolvasta a tisztviselők emlékiratát, a melyet minden tisztviselő aláírt s díszes albumba kötve ajándékozták az igazgatónak. Lukács igazgató meghatva mondott köszönetet az igazga-

tóságának s a tisztviselőkarnak. Az emlékérmét, a melynek egyik oldalát Lukács igazgató arcképe díszíté, s a mely egyszersmind emlékérmé a Földhitelintézet negyvenéves fenállásának is, a tisztviselők között is szét fogják osztani bronzmásolásban.“

A kiváló jubiláns Temesvárt született 1842-ben, a hol atyja Ignác, a megye főjegyzője s országgyűlési képviselője, később szeptemvir, a m. kir. semmitőszék bírója s utóbb kir. kuriai tanácselnök, a vaskoronarend 2-od oszt. lovagja volt s 1886. történt nyugalomba lépése alkalmával v. b. t. tanácsossá is kineveztetett. Lukács A. tanulmányait úgy hazai, mint külföldi egyetemeken befejezván. atyja intézkedése szerint a keresk. pályára lépve egy külföldi bankárüzletben talált alkalmazást, miközben hazai szakfolyóiratokban pénzügyi tanulmányokat irt. — Ma már a hazai pénzügyi körök egyik elsőrangú tekintélye.

Levél a szerkesztőhöz. A szamosújvári utca-elnevezések, közzétett tervezetéhez, — utólag azon észrevételt kell tennem, hogy ma már, az ott általam javaslatba hozott elnevezések egyike, névszerint az Árpád-utca helyett sokkal inkább ajánlanám akár a Szent-István-ról, akár a Szent-László-ról való elnevezést! Tisztelettel („Egy munkatárs“.)

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Ecsmiádzin címet visel az a gyönyörű illusztrált munka, mit Efrigián velencei mechithárta irt és a szerzet azt Hájrignak, az örmény katolikosznak ajánlotta abból az alkalomból, hogy az ecsmiádzini örmény anyaegyház alapításának 1600-adik évét éli. (303—1903). Ez a szép munka közli Megérdics katolikos és még nehány elődjének életrajzát, továbbá közzé teszi Ecsmiádzin különböző épületeit, becses régiségeinek képeit, a feliratok másait, Ecsmiádzin rövid történetét. Bármely könyvtárnak díszét képezheti e könyv. Ára 2 frank és 50 santim. Meg lehet rendelni a velencei mechithárta nyomdájából.

Örmény műépítész. Hájg Cshêbdsi, ki előbb a konstantinápolyi császári szépművészeti tanodában tanult, később a velencei szépművészeti akadémiának lett növendéke — tervei szerint készül el a Vicenza városi színház. Ugyanis a mondott város Cshêbdsi, ki Konstantinápolyból már elutazott, hogy hozzá kezdjem az említett színház felépítéséhez, — tervét fogadta el a pályázók közül.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Persiai örmények. Persia, Chorászán tartományának legelső kereskedelmi városa Szabzivár; vidékének legjövedelmezőbb terméke a gyapot, azután a gyapjú, szárított kajszi-baraczk (bele mandola-izú, Malum Armeniacum; törökül kájszi, ebből a

magyar kajsz), mandola és dió. Az örményeknek itt 15 kereskedelmi házuk van, melyek közül 8 nagyobb és 7 kisebb. Az örmények jó egyetértésben élnek egy más közt, rágalom, irigység nem uralkodik közöttük. Segítik egymást és örvend egyik a másiknak előmenetelén. Van ott örmény kaszinó is, mely „Krikor Ardzruni“ nevet visel.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

„Örményország barátai“ (The Friends of Armenia) név alatt Amerikában társaság alakult, mely most angol nyelven igen jól tájékoztató cikkeket tesz közzé azon üldözésről, melyet az orosz kormány az orosz-örmények és az örmény egyház ellen intézett. Az „Örményország barátai“ társaságnak igen jelentékeny szolgálatot tesz Elis Ston Blakhuell kisasszony, ki Boston városában a „The Woman's Journal“ című heti lapot szerkeszti és a ki felszólítást intézett az örmény lapok szerkesztőihez, melyben arra kéri a török-, orosz örményeket, szóval az összes örményeket, hogy azokat az érdekes örmény híreket, melyeket az amerikaiak is felhasználhatnak, közöljék vele folytonosan, mert ő lapjában ezeknek közzétételére állandó rovatot nyit. A kisasszony czime ez: Miss Alice Stone Blackwell, 45, Boutwell Ave, Dorchester. Mass. (Etats-Unis d' Amerique).

Olcsó étkező hely. Tiflisben meghalt egy jólelkű örmény nő: Dzoveán*) Mária ki még évekkkel ezelőtt ingyen és olcsó étkező helyet állított fel, hol naponként — nemzetiségi különbség nélkül — több mint 300 ember kapott két tál ételt és pedig a szegények ingyen és a munkások 5 kopekáért (30 fillér?). A meghalt jó emlékű nő „a szegény örményeket segélyző nőegylet“-nek is tagja volt.

Ingyenes oktatás. A mult évben Alexandriában (Egyiptom) 282 és Kairoban 215 örmény gyermek (fiú és leány) részesült az örmény iskolákban ingyenes oktatásban. Azon tanulók száma ellenben, kik állami vagy más idegen iskolában jártak, — csak 80.

A francia csillagászati társaság. Kárháleán Eruánt nevű konstantinápolyi örmény tudóst egy csillagászati műveért, — Flammarion Kamill ajánlatára — tagjává választotta.

*) Dzov örmény szónak jelentése: tenger, Dzoveán tehát, Tengeri, vagy Tenger melléki. A rómaiaknál is volt hasonló jelentéssel bíró családnév: Marius, ii et Maria, ae, nomen familiare Romanum, hinc Marius, a um, i. e. Marium vet Mariam concernens.“ (Márton József, Lexicon trilingvum, II. köt. 47 lap.)